

مُنشی نَوَلِ کشور

خادم نشر فارسی

به کوشش
مجید غلامی جلیسه

مهر ۱۳۹۴

سرشناسه: غلامی جلیسه، مجید، ۱۳۵۷-

عنوان و نام پدیدآور: منشی نول کشور، خادم نشر فارسی/به کوشش مجید غلامی جلیسه

مشخصات نشر: تهران: خانه کتاب، ۱۳۹۴

مشخصات ظاهری: ۱۲۴ ص. ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.

شابک: ۳-۲۵۰-۲۲۲-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: ناول کشور، منشی، ۱۸۳۶-۱۸۹۵م.

موضوع: Navalkishor, Munshi

موضوع: چاپخانه‌ها -- هند

موضوع: نشر و ناشران -- هند

رده‌بندی کنگره: Z۴۵۳ / غ ۸ م ۸ ۱۳۹۴

رده‌بندی دیوئی: ۵۰۹۵۴ / ۷۰

شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۶۷۳۱۴

۴۵۱

خانه کتاب

عنوان: منشی نول کشور، خادم نشر فارسی

به کوشش: مجید غلامی جلیسه

ناشر: خانه کتاب

طراح جلد: علیرضا کرمی

صفحه‌آرا: عسگر ابراهیمی و طاهره قاسمی

ناظر چاپ: فاطمه بیگدلی

نوبت چاپ: اول، مهر ۱۳۹۴

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

بها: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۳-۲۵۰-۲۲۲-۶۰۰-۹۷۸

لیتوگرافی و چاپ: چاپخانه بوستان کتاب

تهران: خیابان انقلاب، بین صبا و فلسطین جنوبی، پلاک ۱۰۸۰، مؤسسه خانه کتاب

تلفن: ۸۸۳۴۲۹۸۵

فهرست مطالب

مقدمه.....	۷
خدمات و نقش منشی نول کشور در چاپ کتاب‌های فارسی / برنا کاراگز اوغلو	
ترجمه محمدجواد احمدی نیا.....	۱۱
منشی نول کشور / محمد توکلی / ترجمه بهنوش حمزه‌علی‌پور.....	۲۱
منشی نول کشور، خادم بزرگ ادبیات فارسی / ترجمه خان محمدعامر.....	۳۱
منشی نول کشور و روزنامه‌نگاری / خان محمدعامر.....	۳۷
منشی نول کشور احیاگر کتب فارسی / صدیقه سلطانی‌فر.....	۴۷
کتاب‌های چاپ سنگی مطبعه نول کشور در کتابخانه آستان قدس رضوی	
محمد رضا فاضل هاشمی.....	۵۵
منشی نول کشور و فرهنگستان زبان و ادب فارسی / ویدا بزرگ‌چمی.....	۷۳
منشی نول کشور / ش.م. قریشی.....	۹۱
سهم منشی نول کشور، در گسترش زبان و ادبیات فارسی / محمد اسلم خان.....	۹۷
نمایه اعلام.....	۱۱۵
نمایه کتاب‌ها.....	۱۲۰

چاپ فارسی در جهان از اروپا آغاز گردید، و بر اساس اسناد و اطلاعات موجود کتاب داستان مسیح اولین کتابی است که به سال ۱۶۳۸م. در لندن چاپ و انتشار می‌یابد و بعد از آن شاهد توسعه چاپ فارسی در دیگر کشورهای اروپایی مانند ایتالیا، فرانسه، انگلستان و ... می‌باشیم.^۱ اما برای اولین بار در شرق این کشور هندوستان است که انتشار کتاب فارسی را آغاز نموده و طلایه دار این مهم می‌گردد. انتشار واژه‌نامه انگلیسی به فارسی گلاوین به شیوه چاپ سری و با استفاده از فونت نستعلیق نخستین گام در این خصوص بوده است. و چارلز ویلیکینز انگلیسی خیلی پیشتر از آنکه در انگلستان کتاب به زبان فارسی چاپ شود به سال ۱۷۸۰م. اقدام به این مهم نمود. از این سال به بعد انتشار کتاب به زبان فارسی در هند توسعه می‌یابد^۲ و ما شاهد توجه ویژه کمپانی هند شرقی و ناشران خصوصی در این راه هستیم. طی این سالها کتابهای فراوانی به شیوه چاپ سری در کشور هند چاپ و انتشار یافته‌اند.^۳ تا اینکه چاپ سنگی که شیوه‌ای به مراتب آسان‌تر و کم هزینه‌تر محسوب می‌گردد پا به دیار هندوستان می‌گذارد. در خصوص تاریخ ورود صنعت چاپ سنگی به شبه قاره هند نیز اختلافاتی وجود دارد اما به نظر می‌رسد که چاپ سنگی در شبه قاره در ۱۸۲۳م. آغاز به کار کرد و شرکت هند شرقی چاپخانه‌های اولیه سنگی را در شهرهای مدارس، بمبئی و کلکته دایر کرد. از آنجا که از نظر فنی به راه انداختن چاپخانه سنگی آسان بود، در عرض سه سال در ۱۸۲۶م. اولین چاپخانه خصوصی سنگی در بمبئی به نام مطبع فریدونجی سهرابجی دستور به وجود آمد. اولین کتاب فارسی چاپ سنگی، ادله قویه بر عدم جواز کبیسه در شریعت زرتشتیه

۱. تاریخ چاپ سنگی اصفهان، مجید غلامی جلیسه. تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹ش، ص. ۳۴.
۲. همان: ۳۷.

۳. در این خصوص پیشنهاد میکنم که به کتاب ارزشمند «چاپ در کلکته تا سال ۱۸۰۰» نگاشته گراهام شاو با مشخصات کتابشناختی ذیل مراجعه کنید. در این اثر وی مشخصات کتابشناختی ۳۶۸ کتاب منتشره در کلکته تا سال ۱۸۰۰م. را ذکر نموده است.

Printing in Calcutta to 1800: a description and checklist of printing in late 18th-century Calcutta. Graham Shaw. London: Bibliographical Society, 1981

تالیف ملافیروز بن کاووس (۱۸۳۰-۱۷۵۸م.) است که در رد شواهد النفیسه تألیف محمد هاشم اصفهانی نوشته شده است. این کتاب در سال ۱۸۲۷م. در شهر بمبئی و در چاپخانه سماچار به چاپ رسیده است. در همان سال در کلکته گلستان سعدی و یکسال بعد در همانجا بوستان سعدی چاپ سنگی خورد.^۱

از این سال به بعد چاپخانه‌های مختلفی در شبه قاره هند تأسیس و اقدام به چاپ کتاب نمودن و در این میان کتابهای متعددی به زبان فارسی چاپ و انتشار یافته است. اما از ابتدای سال ۱۸۵۷م. چاپخانه مهمی تأسیس شد که خود به تنهایی توانست تحولی عظیم در حوزه چاپ و انتشار کتاب ایجاد کند و این تحول صرفاً محدود به جغرافیای شبه قاره هند نبود، بلکه مرزها را درنوردید و ایران، روسیه، عثمانی، مصر و حتی اروپا را به تسخیر خود درآورد.

چاپخانه منشی نولکشور که به حق باید آنرا معروفترین چاپخانه آسیایی قرن ۱۹ میلادی در جهان نامید، به اهتمام منشی نولکشور فرزند چمناداس بهارگو در سال ۱۸۵۷م. کار خود را در شهر لکهنو هندوستان آغاز نمود. و خیلی زود توانست با هوش و مدیریت فوق‌العاده مؤسس خود جایگاهی بی‌همتا در میان چاپخانه‌های هندوستان و حتی دیگر کشورهای فارسی زبان و اسلامی پیدا نماید. دیری نگذشت که چاپخانه سنگی وی که در شهر لکهنو با یک دستگاه کار خود را آغاز نمود تبدیل به چاپخانه‌ای با ۳۰۰ دستگاه چاپ گردید و این چاپخانه خیلی زود شعبه‌های فراوانی در دیگر شهرهای هندوستان چون گانپور، بمبئی، لاهور و ... گردید. قیمت ارزان کتاب، تنوع زبانی، تنوع موضوعی، نگاه ویژه به ادیان همه و همه از جمله عواملی بودند که دست به دست هم داده تا این چاپخانه از اقبال عمومی فوق‌العاده برخوردار گردد و امروزه کمتر کتابخانه‌ای در جهان هست که کتاب یا کتابهایی از این چاپخانه را در خود جای نداده باشد.

در خصوص این چاپخانه کتابها و مقالات متعددی نوشته شده است اما با این حال هنوز آنگونه که باید حق آن ادا نگردیده خاصه آنکه به جهت پرداختن نولکشور به زبان فارسی و دین اسلام و مذهب تشیع باید نگاه ویژه‌ای در ایران به این چاپخانه صورت گیرد. سهم این چاپخانه در گسترش زبان و ادب فارسی در دنیا در قرن ۱۹ میلادی سهمی قابل توجه می‌باشد که باید به شکلی درخور بدان پرداخت و بیرامون آن می‌توان کتابها، مقالات و پایان‌نامه‌های متعددی به نگارش درآورد.

۱. شرح مختصری بر چاپ سنگی. مجید غلامی جلیسه؛ محمدجواد احمدی نیا. قم: انتشارات عطف، ۱۳۹۲ش، ص. ۱۶.

در ذیل فہرستی از کتابها و مقالاتی کہ پیرامون این چاپخانہ منتشر شدہ است را احصاء نمودہام کہ قطعاً فہرستی کامل و جامع نمی باشد، خاصہ آنکہ در کشورہای مختلفی مانند ہندوستان و یا کشورہای اروپایی و آمریکایی پژوهشہای مستقلی پیرامون این چاپخانہ صورت گرفتہ است کہ بندہ از آن بی اطلاع می باشم۔

کتاب

۱. جیون چتر منشی نول کشور صاحب۔ مطبع منشی نولکشور، ۱۵ص، ۱۹۰۳
۲. نیادور: نولکشور نمبر۔ امیراحمد صدیقی۔ لکھنؤ: محکمہ اطلاعات عامہ۔ ۲۳۶ص، ۱۹۸۰م۔
۳. منشی نولکشور: حالات اور خدمات۔ سید امیرحسن نورانی۔ ادارہ اخوان الصفا، مکتبہ صبح ادب، ۱۱۲ص، ۱۹۸۲م۔
۴. منشی نول کشور اور ان کے خطاط و خوشنویس۔ سید امیرحسن نورانی۔ سلسلہ مطبوعات ترقی اردو بیورو۔ ۱۱۱ص، ۱۹۹۴م۔
۵. سوانح منشی نولکشور۔ سید امیر حسن نورانی۔ خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری: تقسیم کار، مکتبہ جامع ۳۲۵ص، ۱۹۹۵

6. Munshi Nawala Kishore, Bhāratīya patrakāritā, evaṃ prakāśana Nusarata Nāhīda; Amīruddaulah Pablik Lā'ibrerī (Lucknow, India) Lakhanaū : Amīruddaulā Pablika Lā'ibrerī, 2006.

7. An empire of books : the Nawal Kishore Press and the diffusion of the printed word in colonial India. Ulrike Stark. Ranikhet (India) : Permanent Black, 2008.

مقالات

۱. منشی نولکشور۔ ش۔ م۔ قریشی۔ راہنمای کتاب، شمارہ ۷-۹، سال ہفدہم، مہر، آذر ۱۳۵۳ش، صص۔ ۶۱۲-۶۱۶
8. DAUR, Naya (1980). Naval Kishore, Special Editionon Naval Kishore, India:, pp-66
۲. علوم دینیہ اور مطبع نول کشور۔ ظفر احمد صدیقی۔ ماہنامہ الرشاد، اعظم گرہ، اگست و دسمبر ۱۹۸۱م۔
9. Munshi Nawal Kishore (1836-1895) Mirror of Urdu Printing in British India. SYED JALALUDDIN HAIDER. Walter de Gruyter GmbH & Co. Libri, 31, no. 1 (1981): 227-237

۳. سهم منشی نولکشور در گسترش زبان و ادبیات فارسی. اسلم خان محمد. قند پارسی، ش. ۱۲ (پاییز ۱۳۷۶)، صص ۴۷-۶۴.

۴. منشی نول کشور، خادم بزرگ ادبیات فارسی. عامر، خان محمد. نامه پارسی بهار ۱۳۷۹ - شماره ۱۶ (۶ صفحه - از ۲۰۴ تا ۲۰۹)

۵. منشی نول کشور و روزنامه‌نگاری/ عامر، خان محمد، نامه پارسی، سال ۷، ش ۳، (پاییز ۱۳۸۱): ص ۱۷۳ - ۱۸۲.

۶. منشی نولکشور کی اشاعتی خدمات از پروفیسر شاه عبدالسلام، مشموله نورلکشور اوران کا عهد مرتبین: پروفیسر قاضی عبید الرحمن هاشمی رداکتر و حاج الدین علومی، شعبه اردو، جامعه ملیه اسلامیة، نئی دہلی، ۲۰۰۴، ص ۱۱۲.

۷. منشی نول کشور: احیاگر کتب فارسی/ صدیقہ سلطانینفر. فصلنامه کتاب، ش ۶۷، پاییز ۱۳۸۵: ص ۲۱۵ - ۲۲۲، ۱۰۲۲-۶۴۵۱.

۸. منشی نول کشور و فرهنگستان زبان و ادب فارسی/ لویدا بزرگ چمی. نامه انجمن، ش ۲۶، تابستان ۱۳۸۶: ص ۱۱۸ - ۱۳۶.

نول کشور ۱۰

خادم نشر فارسی

10. Munshi Nawal Kishore (1836—1895) Mirror of Urdu Printing in British India. SYED JALALUDDIN HAIDER. Libri. Volume 31, Issue 1, Pages 227—237,

11. NAVAL KISHORE BASINININ FARÇA'YA OLAN HIZMET VE KATKILARI. Berna KARAGÖZOĞLU. Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/4 Winter 2015, p. 619 - 626

از میان مقالات فوق تعداد ۸ مقاله دسترسی پیدا نمودیم که دو مقاله از زبان انگلیسی به زبان فارسی ترجمه و انتشار پیدا نموده و بقیه مقالات از جمله مقالاتی هستند که در مجلات فارسی زبان ایران و هند پیش از این چاپ و انتشار پیدا نموده‌اند. در خاتمه لازم می‌دانم که از کلیه نویسندگان و مترجمان این مجموعه کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم و امیدوارم که این اثر کمکی برای توسعه تحقیقات و پژوهشهای آتی پیرامون این چاپخانه مهم و ارزشمند قرار گیرد.

والسلام علیکم ورحمة الله

مجید غلامی جلیسه

مهر ۱۳۹۴